

Матеріали до вивчення паразитологічної ситуації в Димерському районі Київської області

Р. С. Чеботарьов

Протягом 1952—1955 рр. на території Димерського району Київської області під керівництвом академіка АН УРСР О. П. Маркевича були проведені дослідження паразитологічної ситуації за методикою, описаною в книзі «Методика изучения паразитологической ситуации и борьба с паразитами сельскохозяйственных животных» (1957).

Незважаючи на те, що в довоєнні роки паразитологічну ситуацію на території Димерського району вже вивчав Український науково-дослідний інститут експериментальної ветеринарії, нам вдалося за допомогою нової методики виявити ряд збудників інвазійних захворювань, діагностувати самі захворювання і описати нових паразитів, невідомих раніше не тільки на території Димерського району, а й на території всього Радянського Союзу.

Димерський район розташований в зоні правобережного українського Полісся. Ґрунти в районі переважно дерново-підзолисті, піщані, супіщані і суглинисті. На території району протікають річки Дніпро, Тетерів, Ірпінь, Здвиж та їх невеликі притоки. Ґрунтові води залягають неглибоко, тому на території району є багато боліт, ставків, а в заплаві Дніпра—озер, ериків і стариць.

З диких тварин в Димерському районі водяться качки, зайці, лисиці, вовки, дикі свині, зрідка зустрічаються дикі кози. Сільськогосподарські тварини в теплу пору року здебільшого знаходяться на природних пасовищах.

В районі розвинені тваринництво, овочівництво і лісівництво.

У великої рогатої худоби на території Димерського району виявлені такі паразити.

Fasciola hepatica L., 1758. — Виявлений при обстеженні худоби в усіх колгоспах району, особливо в сс. Катюжанці, Толокуні, Ясногородці, Димері, Литвинівці, Раківці, Синяку, Вороньківці, Гаврилівці, Пиляві, Старих Петрівцях. Фасціольоз великої рогатої худоби перебігав переважно в субклінічній або хронічній формах.

Paramphistomum cervi (S c h a p k, 1790). — Знайдені при обстеженні худоби в усіх колгоспах, за винятком колгоспів ім. Леніна (с. Демидів) та ім. Сталіна (с. Сичівка). Уражених тварин було 56,7%. Проміжним хазяїном *P. cervi* виявився молюск *Planorbis planorbis*. В тілі молюска личинкові форми сисуна можуть перезимовувати.

Стронгіляти шлунково-кишкового тракту. Дуже часті паразити великої рогатої худоби в усіх колгоспах району.

Dictyocaulus viviparus (B l o c h, 1782). — Дуже поширений гельмінт (його личинки знайдені у 10,7% обстежених телят). Зареєстрований

в сс. Литвинівці, Катюжанці, Абрамівці, Богданах, Пиляві, Ясногородці, Димері; він уражує також і дорослу худобу.

Trichocephalus sp. — Яйця цього гельмінта знайдені у 6% телят і у 0,3% корів. Найчастіше яйця трихоцефал зустрічались при обстеженні великої рогатої худоби в сс. Козаровичах, Ясногородці, Старих Петрівцях.

Thelazia rhodesi (Derma rest, 1827). — Дуже поширений гельмінт, що уражує велику рогату худобу в усіх колгоспах району. Особ-

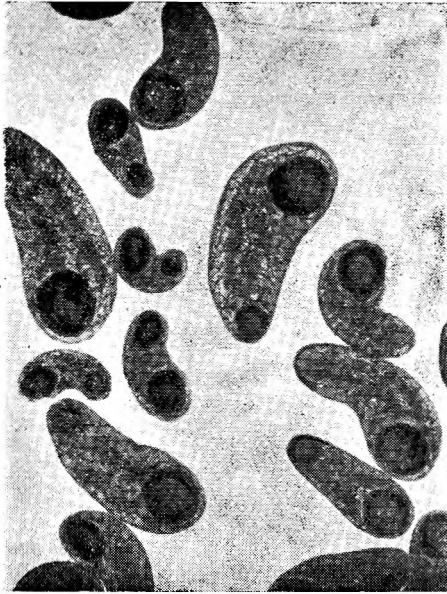

Рис. 1. Молоді *Paramphistomum cervi* (Schrank, 1790) із слизової оболонки тонкого відділу кишківника однорічної телиці.

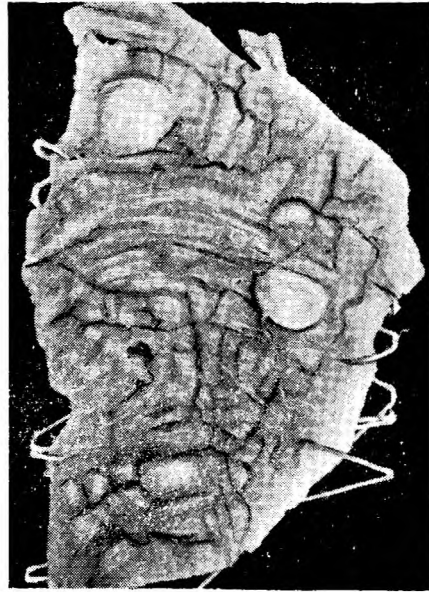

Рис. 2. Відрізок стравоходу корови. В стінці стравоходу локалізуються молоді *Gongylonema pulchrum* Molin, 1857.

ливо значне поширення телязіїзу характерне для років з теплою сухою весною і теплим сухим літом.

Gongylonema pulchrum Molin, 1857. — Дуже поширений гельмінт, личинкові форми якого були знайдені в тілі жуків-копробіонтів *Geotrupes* sp. *G. spiniger* Marsh, *G. mutator* Marsh, *G. stercorarius* L. *Copris lunaris* L., *Onthophagus taurus* L., *O. nuchicornis* L., *O. fracticornis* Preys., *Onthophagus* sp., *Aphodius aestivalis* Steph., *A. fimetarius* L., *A. subterraneus* L., *A. sulcatus* Fabr., *A. sordidus* Fabr., *A. rufus* Müll., *Aphodius* sp., *Onticellus fulvus* Goetze, *Sphaeridium scarabaeoides* L., *Heptaulacus sus* Hbst.; жуків-чорнотілок *Blaps lethifera*; пластинчатовусих *Amphimallon solstitialis* та ін.

Найбільше жуків, заражених личинками, зустрічалося у липні, серпні й вересні. В тілі великих жуків можна було знайти до 100 і навіть більше личинок, а в тілі маленьких жуків (представників родів *Onthophagus*, *Aphodius*, *Onticellus* та ін.) всього по одній—восьми личинок. Інвазійні личинки гонгілонем у тілі жуків досягають значних розмірів (2,15—2,87 мм). Стравохід у цих личинок довгий, досягає майже середини їх тіла.

Інвазійні личинки *G. pulchrum* після виходу з тіла жуків оселяються в стінках стравоходу великої рогатої худоби, деспіралеподібно скручуються. В такому ж стані вони перебувають у тілі жуків. Згодом навколо личинки гельмінта утворюється капсула, діаметр якої досягає 5—14 мм. За-

барвлення слизової оболонки над капсулою змінюється, і через певний час оболонка некротизується, в зв'язку з чим статевозрілий гельмінт легко її покидає. Дорослі *G. pulchrum* живуть в слизовій оболонці стравоходу, рубця, горлянки.

Худоба заражається *G. pulchrum* на пасовищах. За даними досліджень на Димерській бойні, зараженість великої рогатої худоби цим паразитом становила 39—51%.

Setaria labiato-papillosa (Alessandrini, 1838). — На території Димерського району зустрічається досить часто.

Neoascaris vitulorum (Goeze, 1782). — Яйця знайдені у шеститижневого теляти в Димері, а також у телят в сс. Тарасівщині та Ровах.

Рис. 3. Зліва — печінка п'ятирічної корози, ураженої ехінококом. Справа — печінка здорової корови, не ураженої ехінококом.

В с. Ровах яйця цього гельмінта були знайдені також у п'ятирічній корови.

Strongyloides papillosus (Wiedl., 1856). — Яйця знайдені у телят з колгоспів ім. Сталіна (с. Козаровичі), ім. Шевченка (с. Лютіж), «Перше травня» (с. Ясногородка), ім. Кірова (с. Миколаївка). У заражених телят спостерігались пронос, схуднення і затримка в розвитку.

Rhabditis strongyloides Schneider, 1866. — Навесні і влітку 1953 р. викликав масове захворювання в колгоспах ім. Сталіна (с. Сичівка) і ім. Ворошилова (с. Богдани) телят і дорослої великої рогатої худоби, що випасалась на болотистих пасовищах. Це захворювання перебігало у вигляді виразково-некротичного дерматиту задніх кінцівок (від копит до скакових суглобів). У хворих тварин ці гельмінти знайдені в шкірі.

Moniezia sp. — Під час паразитологічних обстежень у 18,7% молодняка великої рогатої худоби знайдені яйця монієзій. Крім того, відмічено захворювання телят на монієзійоз у сс. Толокуні, Литвинівці, Сичівці, Синяку, Абрамівці, Димері, Демидовому, Катюжанці, Богданах, Козаровичах, Рудні-Димерській, Пиляві та на х. Тетерівському.

Echinococcus granulosus (Batsch, 1786). — У великої рогатої худоби личинкові стадії спостерігаються в усіх населених пунктах району.

Cysticercus tenuicollis — *Taenia hydatigena* (Pallas, 1776). Личинкові форми, так само як і ехінококи, зустрічаються у великої рогатої худоби в усіх колгоспах Димерського району.

Cysticercus bovis — *Taenia hydatigena* (Goeze, 1782). Виявлений у великої рогатої худоби в селах Овдійовій Ниві, Литвинівці, Синяку, Катюжанці, Демидові, Ясногородці, Ровах, Федорівці.

Кокцидії — Знайдені у 12% обстежених тварин (переважно у телят). Найбільш поширені *Eimeria zürni* Rivolta, 1878; *E. ellipsoidalis* Becker et Frye, 1929; *E. smithi* Jakimoff et Galouzo, 1920, і один надзвичайно патогенний вид, опису якого в літературі ми не знайшли.

Balantidium bovis n. sp. — Виявлений у худоби в усіх колгоспах Димерського району. Серед обстеженого молодняка було заражено 29%. Зараженість дорослих тварин значно вища.

Babesiella bovis Babes, 1888. — Викликав захворювання великої рогатої худоби в сс. Ровах, Федорівці, Вахівці, Мануїльську, Богданах, Катюжанці, Абрамівці, Гуті, Димері, Гаврилівці, Тарасовщині, Синяку і Демидові, х. Галинчуку, х. Вороньківці. В сс. Глібівці, Бірках, Ясногородці, Козаровичах, де випаси заливаються водою Дніпра або Ірпеня, кліщі-переносники звичайно гинуть, і тому худоба бабезієльозом не заражена.

Francaiella caucasica Jakimoff et Belawine, 1926. — Знайдена у великої рогатої худоби в с. Димері і на х. Камінці.

Sarcocystis hirsuta Maule, 1887. — Зустрічається у великої рогатої худоби.

Trichomonas fetus Riedtmüller, 1928. — Дуже поширена в Димерському районі серед великої рогатої худоби. Цей паразит знайдений у корів і бугаїв в сс. Димері, Козаровичах, Ясногородці, Толокуні, Мануїльську, Гаврилівці, Синяку.

Linguatula taenioides Chabert, 1787. — Німфи знайдені в лімфатичних вузлах корови в колгоспі ім. Сталіна (с. Козаровичі).

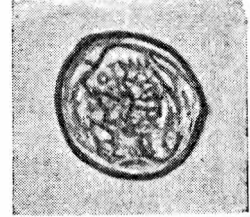

Рис. 4. Циста балантидія великої рогатої худоби.

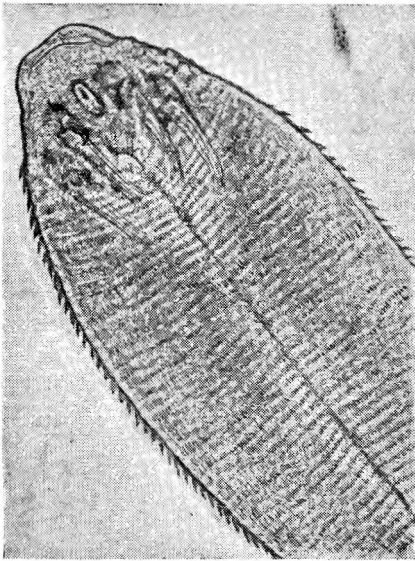

Рис. 5. Німфа *Linguatula taenioides* Chabert, 1787, з лімфатичних вузлів корови.

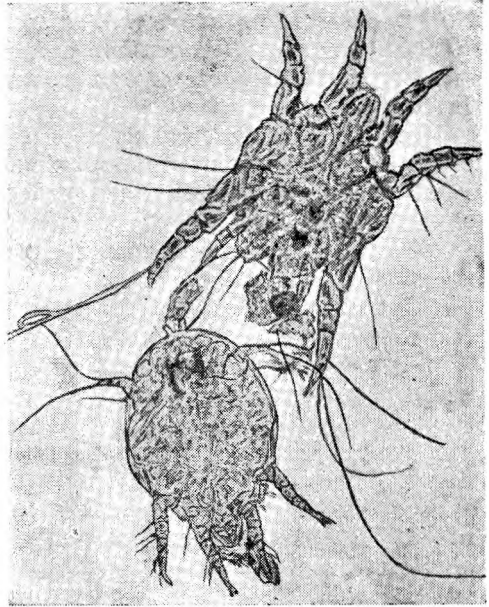

Рис. 6. Збудники псороптозної корости великої рогатої худоби.

Psoroptes equi var. *bovis*. — Збудники псороптозної корости, виявлені у великої рогатої худоби в с. Толокуні в 1953 р.

Личинки шкіряних оводів в усіх колгоспах району уражають щороку 10—60% великої рогатої худоби.

Воші і волосіди були знайдені в 1953 р. у великої рогатої худоби в усіх колгоспах Димерського району.

У овець і кіз в Димерському районі знайдені такі паразити: *Fasciola hepatica*, *Paramphistomum cervi*, *Licrocoelium lanceatum* (Ру-

dolphii, 1803); *Moniezia expansa* (Rudolphi, 1810); *Ascaris ovis* Rudolphi, 1819; *Haemonchus contortus* (Rud., 1803) (різні форми); *H. longistipes* Railliet et Henry, 1909; *Ostertagia circumcincta* Stadelmann, 1894; *O. occidentalis* Ransom, 1907; *O. trifurcata* Ransom, 1907; *Trichostrongylus axei* (Cobbold, 1879); *Tr. vitrinus* Looss, 1905; *Tr. instabilis* (Railliet, 1893); *Chabertia ovina* (Fabricius, 1788); *Oesophagostomum venulosum* Rud., 1896; *Nematodirus spathiger* Rail., 1896*; *Dictyocaulus filaria* (Rudolphi, 1809); *Mulerius capillaris* (Müller, 1889); *Cystocaulus nigrescens* (Serke,

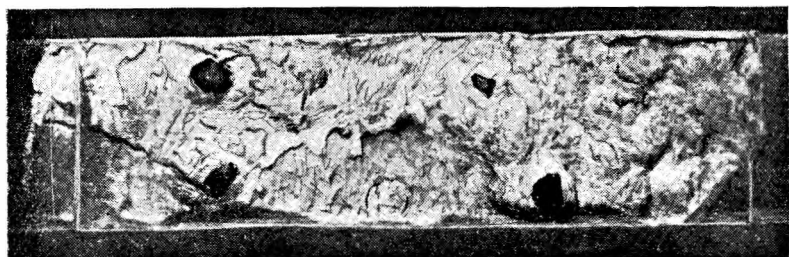

Рис. 7. Шкіра великої рогатої худоби з личинками *Hypoderma botis*.

1911); *Strongyloides popillosus*; *Eimeria faurei* Moussu et Georgetelli, 1901; *E. niniae Kohl-Jakimov* Jakimoff et Rastegaieff, 1929; *E. aemula*; *Balantidium* sp.; *Oestrus ovis* L., 1758; *Melophagus ovinus* L., 1758; *Psoroptes equi* var. *ovis*, 1758; *Moniezia benedeni* (Moniez, 1879) та іксодові кліщі.

Можна вважати, що на території Димерського району немає жодної вівці старше трьох-чотирьох місяців, вільної від паразитів, як і немає паразитозів, які б не викликались багатьма збудниками, а не яким-небудь одним паразитом.

У свиней на території Димерського району також зустрічаються численні паразити.

Oesophagostomum dentatum (Rudolphi, 1803). — Уражує 39,8% обстежених свиней; поширений в усіх колгоспах району.

Ascaris suum Goeze, 1782. — Виявлений у 33,4% обстежених свиней в усіх колгоспах району.

Macracanthorhynchus hirudinaceus (Pallas, 1781). — Зустрічається у свиней в усіх колгоспах району, крім колгоспів ім. Леніна (с. Демидів) та ім. Хрущова (с. Синяк, х. Вороньківка і с. Раківка). Проміжним хазяїном для *M. hirudinaceus* є личинки жука-носорога — *Oryctes nasicornis* L., 1758, представники родів *Geotrupes*, *Aphodius*, *Melolontha*, *Amphimallon* та ін.

Strongyloides suis Linstow, 1905 (назву *Str. ransomi* ми вважаємо за синонім). — Поширений в усіх колгоспах району і завдає великої шкоди свинарству, викликаючи масове захворювання молодняка свиней.

Metastrongylus elongatus (Dujardin, 1845), *M. pudendotectus* Wostokowa, 1905, *M. Salmi* Geddelst., 1923. — Знайдені при обстеженні свиней в усіх колгоспах району, крім колгоспів ім. Димитрова (с. Вахівка) та ім. Хрущова (с. Синяк). Яйця цих гельмінтів знайдено у 10,9% свиней.

Проміжними хазяями метастронгілід виявилися дощові черви, переважно *Eisenia foetida* і *Allolobophora coliginosa*. Майже 100% дощових червів на території свинарників і гноєсховищ були заражені личинками

* Стронгілят визначив В. Н. Трач, за що висловлю йому щирю подяку

a

б

Рис. 8. Печінка вівці, ураженої гострою формою фасціольозу:
a — з поверхні, *б* — на розрізі (видно крововиливи, розширені жовчні протоки, розростання
 сполучної тканини).

метастронгілід. Інтенсивність зараження дощових черв'їв досягала десятків, сотень і тисяч личинок в одному екземплярі. Ми ні разу не знаходили личинок метастронгілід, які б самостійно виходили з тіла дощових черв'їв. Після загибелі хазяїна швидко гинуть і паразитичні личинки метастронгілід, а тому твердження деяких авторів, нібито свині заражаються личинками, які вийшли з тіла дощових черв'їв, неправильне. Наші спостереження свідчать про те, що свині заражаються метастронгілідами у дворах свиноферм, на вигулах і навіть в приміщеннях.

Рис. 9. Поперечний зріз *Macracanthorhynchus hirudinaceus* (Pallas, 1781) в стінці кишки свині; видно гачок гельмінта, що впився в тканину кишки (оригінал).

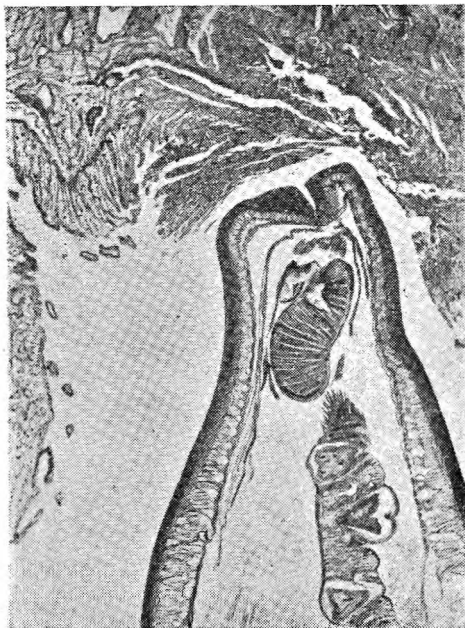

Рис. 10. Подозжній зріз *M. hirudinaceus* що заглибився хоботком в стінку кишки свині (оригінал).

Найвища зараженість свиней метастронгілідами відзначена в с. Овдійовій Ниві (70%), на х. Петрівському (60%), в с. Толокуні (70%).

Trichocephalus suis Schrank, 1788. — Яйця трихоцефал не знайдені у свиней в колгоспах ім. Ватутіна (с. Гаврилівка), ім. Мануїльського (с. Мануїльськ), ім. Калініна (с. Абрамівка) та ім. Ворошилова (с. Богдани). В усіх інших господарствах району значна частина молодняка свиней була уражена трихоцефалами (в с. Толокуні — до 50%, в с. Димері — до 37%, в с. Козаровичах — до 20%).

Fasciola hepatica L., 1753 — Ураження свиней фасціольозом відмічено в сс. Катюжанці, Рудні-Димерській, Демидові і Раківці.

Cysticercus cellulosae—*Taenia solium* L., 1753. Знайдений у свиней в сс. Гаврилівці, Ясногородці, Толокуні, Федорівці, Богданах, Димері, Вахівці.

Echinococcus granulosus і *T. hydatigena*. — Личинкові форми виявлені у свиней в усіх населених пунктах Димерського району.

Кокцидії знайдені у свиней в усіх колгоспах Димерського району, за винятком с. Литвинівки. Зараженість свиней дуже висока і восени досягає 70—95%. Видовий склад кокцидій ми не вивчали.

Balantidium suis. — Знайдений у свиней в усіх колгоспах Димерського району, за винятком колгоспу ім. Ватутіна (с. Гаврилівка). Ми вва-

жаємо, що *B. suis* і *B. coli* у свиней слід розглядати як один патогенний вид. У відповідних умовах і при певному складі паразитоценозів цей паразит викликає тяжке захворювання, особливо молодняка свиней.

Entamoeba markewitschi Tsch eb o t., 1956 (рис. 14). — Знайдена у свиней в с. Димері.

Trichomonas sp. — Збудник трихомонозу, який в 1953 — 1954 рр. викликав масові аборти у свиноматок. Знайдений у свиней в колгоспах ім. Мануїльського (с. Мануїльськ) та ім. Сталіна (с. Бірки).

Acarus siro var *suis* Gerlach. — До 1952 — 1953 рр. короста свиней була поширена в усіх колгоспах Димерського району. Коростяними кліщами від свиней нерідко заражались і люди (особливо свинарки).

Haematopinus suis L., 1758. — До 1953 р. був поширений серед свиней в усіх колгоспах Димерського району.

У коней на території Димерського району виявлені такі паразити:

Delafondia vulgaris (Looss, 1900); *Alfortia edentatus* (Looss, 1900); *Strongylus equinus* Müller, 1780. — Численні представники родини Trichonematidae уражують поголів'я коней в усіх колгоспах району. Екстенсивність зараження коней досягла 100%. Інвазійні личинки цих гельмінтів знайдені в Димерському районі на всіх пасовищах, де вони перезимовують.

Dictyocaulus arnfieldi (Cobbold, 1883). — Знайдений при розтині трупів коней на х. Камінці і в с. Димері. Спеціальних обстежень коней на зараженість диктіокаулами ми не проводили.

Parascaris equorum (Goeze, 1782). — Яйця цього гельмінта знайдені у 98 з 574 обстежених коней в усіх колгоспах району. Самки параскарид, які живуть у тілі дорослих коней, виділяють яйця нерівномірно. Ці яйця навіть в умовах відкритих стацій перезимовують і навесні залишаються інвазійними. Яйця *Parascaris equorum* з інвазійними личинками знайдені на пасовищах, в кормушках, в станках і на шкірі коней, а тому зараження цими аскаридами відбувається не тільки на пасовищах, а й в приміщеннях, де знаходяться коні. У коней, заражених параскаридами, виникають явища алергії.

Oxyuris equi (Schrank, 1788). — Уражує (особливо в зимовий період) лоша́т і в значній кількості дорослих коней в усіх колгоспах району.

Probstmayria vivipara (Probstmayr, 1865). — Знайдений у коней в колгоспах «20-річчя Жовтня» (с. Димер), ім. Хрущова (с. Синяк), ім. Димитрова (с. Вахівка).

Setaria equina (Abildg., 1789). — Уражує всіх дорослих коней в усіх колгоспах району.

Onchocerca reticulata Diesing, 1841 і *O. cervicolis* (Raill. et Негру, 1910). — Викликали у коней екземи і запалення холки (Чоботарьов, 1942). Виявлений в колгоспах ім. Хрущова, ім. Димитрова, ім. Ворошилова, «Перше травня».

Parafilaria multipapillosa (Condanimet Drouilly, 1878). — Зустрічався тільки у коней, завезених з південних районів республіки. У

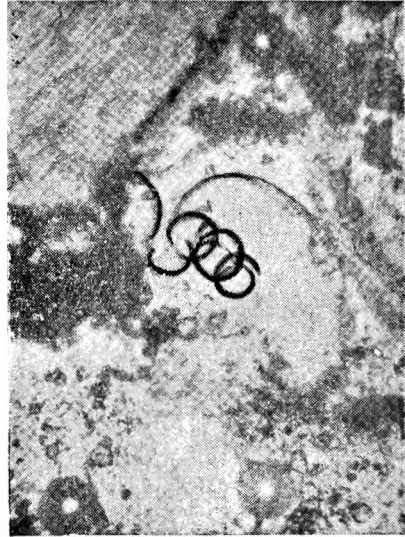

Рис. 11. Личинки метастронгілід свиней в тілі дощових черв'яків.

Рис. 12. Серце свині, уражене *Cysticercus cellulosae*.

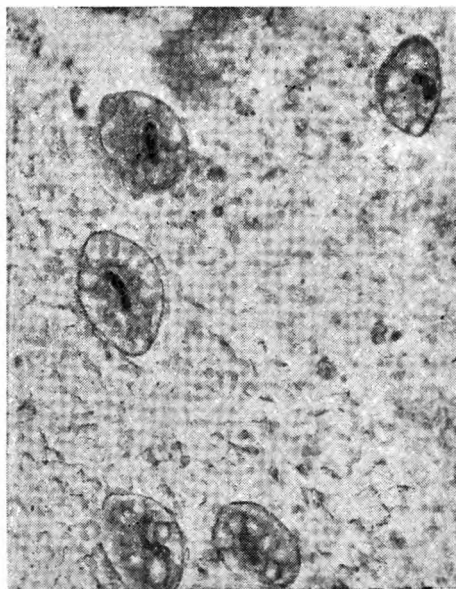

Рис. 13. *Lantidium suis*.

Рис. 14. *Entamoeba markewitschi*
Tsch eb.

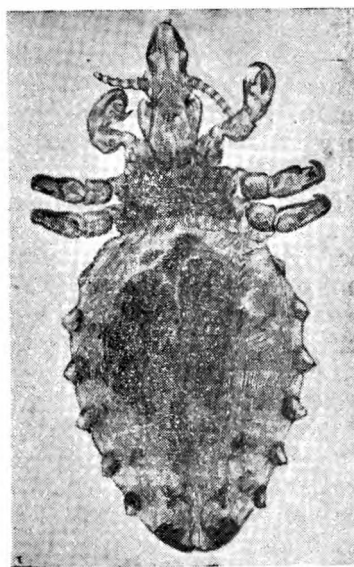

Рис. 15. *Haematopinus suis* L.

місцевих коней цього гельмінта не виявлено, а тому твердження Г. В. Василькова (1954) про те, що північна межа ареалу *P. multipapillosa* нібито проходить по лінії Овруч—Чернігів, невірне.

Strongyloides westeri Ihle, 1917. — Знайдений в 1954 р. у лошат з колгоспів «20-річчя Жовтня» (с. Димер) та ім. Сталіна (сс. Глібівка і Козаровичі), де лошата хворіли і гинули.

Thelazia lacrymalis (Gurlt, 1831). — Знайдена в поодиноких коней з колгоспів «20-річчя Жовтня», «Перше травня» та ім. Сталіна (с. Глібівка).

Anoplocephala perfoliata (Goetze, 1782) і *Paranoplocephala mamillana* (Mehlis, 1831). — Знайдені у великій кількості при розтині трупів коней з колгоспів ім. Сталіна (с. Глібівка) і «20-річчя Жовтня» (с. Димер). При розтині трупа жеребця з Камінського лісгоспу, крім вищезазначених двох видів, знайдена також *Anoplocephala magna* (Abilgaard, 1789). При паразитологічному обстеженні поголів'я коней в с. Старих Петрівцях у 8% знайдені яйця аноплоцефал.

Balantidium sp. — Зустрічалися у фекаліях коней [в поодиноких випадках.

Piroplasma caballi Nuttall et Strickland, 1910 (збудник піроплазмозу коней). — До недавнього часу часто викликав спалахи цього захворювання, яке було досить поширене в Димерському районі. Після того як проти іксодових кліщів стали застосовувати гексахлоран і ДДТ, кількість захворювань на піроплазмоз значно зменшилась.

Останнім часом це захворювання в поодиноких випадках зустрічається в сс. Ровах, Федорівці, Рудні, Димерці, Катюжанці, Гуті-Катюжанській, Вахівці, Мануїльську, Сичівці, Богданах, Ритні, Синяку, Раківці, Димері, Гаврилівці, Овдійовій Ниві, Вороньківці, Камінці. Дефінітивним хазяїном *P. caballi* на території Димерського району є кліщі *Dermacentor pictus* Hermapf., 1804 і *D. marginatus* Sulzer, 1776.

Шлунково-кишкові оводи поширені в усіх населених пунктах району і заражають все доросле поголів'я коней. Найбільш поширеними видами оводів є *Gastrophilus intestinalis* De Geer і *G. haemorrhoidalis* L. Літ дорослих оводів починається з середини червня і триває до вересня. Личинки першої стадії в слизовій оболонці ротової дуплини коней довго не затримуються. В серпні в шлунку і дванадцятипалій кишці коней в значній кількості зустрічаються личинки другої стадії.

Haematopinus macrocephalus Burmeister і *Trichodectes pilosus* Giebel. — До 1953 р. вражували поголів'я коней в усіх колгоспах району, особливо молодняк взимку.

На території Димерського району в коней знайдено оільше 30 видів різних паразитів, серед яких більше 10 заражають коней поголовно. З цього видно, що на території району немає жодного коня, який би не мав свого власного паразитоценозу; обов'язковими компонентами тут є різні стронгіліати, шлунково-кишкові оводи і ситарії. Навколо цього «я»ра ґрунтуються всі інші співчленні паразитоценозів, утворюючи безліч різних варіантів. Є підстави підозрівати, що в сс. Глібівці, Бірках, Вахівці, Синяку коні хворіють на інфекційну анемію.

У собак на території Димерського району знайдені; *Dipylidium*

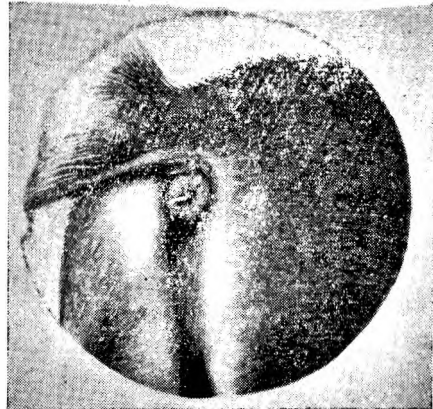

Рис. 16. Кінь, вражений оксіурозом, зачіс хвоста; з анального отвору виходить самка *Oxyuris equi* (Schrank, 1788).

pinum (L., 1758); *Toxocara canis* (Werner, 1782); s. *Toxascaris leonina* Linstow, 1902); *Uncinaria stenocephala* (Railliet, 1884); *Ancylostoma caninum* (Ercoleani, 1859); *Spirocerca lupi* (Rudolphi, 1819); *Piroplasma canis* Piana et Galli-Valerio, 1895; *Isospora bigemina* Stiles, 1892 і *Entamoeba* sp. Розміри ентамеб становлять 176—247 μ . Вони патогенні для собак.

Оскільки у великої рогатої худоби, овець, кіз і свиней досить часто зустрічаються ехінококи і тонкошії цистицерки, є підстави вважати, що в тілі собак живуть дорослі форми цих гельмінітів. Даних про кількість собак на території району немає. Планові дегельмінтизації собак не проводяться. В Глібівці, Козаровичах і Демидові у собак спостерігали лептоспіроз, а в Димері, Литвинівці та інших — сказ, а також чуму.

У курей на території Димерського району знайдені такі паразити.

Ascaridia galli (Schrank, 1788). — Дорослі форми знайдені у 80%, а личинкові форми — у 100% обстежених курей (поширені в усіх населених пунктах району).

Heterakis gallinae (Gmelin, 1790). — Знайдений у 84,9% обстежених курей (поширений в усіх колгоспах району).

Capillaria sp, 1819. — У 16,9% обстежених курей, переважно у курчат.

Echinostoma revolutum (Frölich, 1802). В сс. Козаровичах і Ясногородці викликав у 1955 р. масову загибель курчат. Проміжним хазяїном для *E. revolutum* у цих вогнищах захворювання були *Galba glabra* (Müller, 1774), *Limnaea stagnalis* (L., 1758), *Radix auricularia* (L., 1758), *Planorbis planorbis* (L., 1758), *Coretus corneus* (L., 1758).

Notocotylus attenuatus (Rudolphi, 1809). — В сс. Козаровичах і Ясногородці у молюсків *Coretus corneus* і *Planorbis planorbis* знайдені личинкові форми цього гельмінта.

Raillietina echinobothrida Megnin, 1881). — В сс. Козаровичах, Демидові, Литвинівці і Мануїльську.

Raillietina cesticillus (Molin, 1858). — В сс. Димері, Козаровичах, Литвинівці.

Dicranotoenia carioca (Magalhães, 1898). — В с. Демидові.

Кокцидії курей поширені в усіх колгоспах району.

Trichomonas sp. — в селах Литвинівці і Димері (в тонкому і товстому кишечнику курчат).

Histomonas meleagris Tyzzer, 1926. — В колгоспі ім. Кірова (с. Литвинівка) при розтині трупів курчат.

Cytoleichus nudus (Viziol, 1870). — В сс. Димері, Литвинівці, Мануїльську, Вахівці.

Laminosioptes cysticola Viziol. — В сс. Димері, Литвинівці, Вахівці і Сичівці.

Cnemidocoptes mutans forma mutans W. Dubinin. — Був поширений серед курей до 1953—1954 рр. в усіх колгоспах Димерського району.

Cnemidocoptes laevis forma gallinae Railliet. — В сс. Димері, Ясногородці, Лютежі, Старих Петрівцях, Козаровичах.

Syringophilus bipectinatus Heller. — Знайдений у курей в сс. Димері, Ясногородці, Лютежі, Абрамівці, Козаровичах.

Dermanyssus gallinae De Geer. — Найпоширеніший ектопаразит курей в Димерському районі, у великій кількості зустрічається на курах не тільки під час їх перебування в курниках, а й удень.

Menopon gallinae L., 1758. — В усіх колгоспах району.

Geniodes dissimilis Nitzsch., 1842. — В с. Димері.

Goniocotes hologaster Nitzsch., 1838. — Знайдені у курей в сс. Литвинівці, Вахівці, Козаровичах. Абсолютна більшість обстежених курей заражена кількома видами паразитів (складний паразитоценоз).

Причинами, що обумовлюють високу зараженість курей паразитами, є стаціонарне спільне утримання дорослих курей і курчат і відсутність планових заходів боротьби з паразитами.

У гусей на території Димерського району знайдені: *Amidostomum anseris* (Zeder, 1800) — в усіх колгоспах району (обстежені гуси заражені на 73,7%); *Capillaria anseris* Madison, 1945 — у 44,7%; *Ganguloterakis dispar* (Schrank, 1790) — 18,4%; *Trichostrongylus tenuis* (Mehlis, 1846) — у 27,4%*; *Drepanidotaenia lanceolata* (Bloch, 1782) — у 31,5%* (при розтині трупів); *Dicronotaenia coronula* (Dujardin, 1845) Railliet, 1892 — у чотирьох випадках; *Hymenolepis setigera* (Froelich 1789) — у шести випадках; *Echi-*

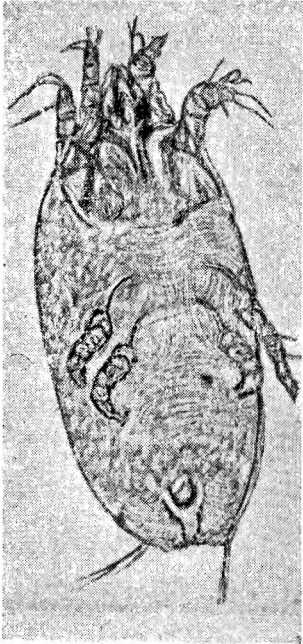

Рис. 17. Пір'евий кліщ гусей — *Freyana anserina* Meg. et Trt.

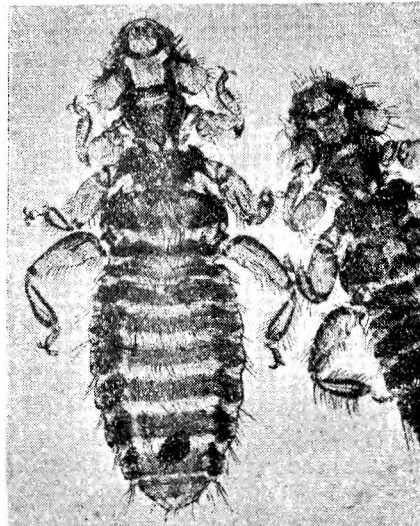

Рис. 18. Пухоїд гусей — *Trinoton anserinum* (Fabricius, 1805).

nostoma revolutum — у трупах двох гусенят в с. Димері; *Glossiphonia tessellata* Müller — у носових дуплинах гусей в с. Козаровичах.

З кокцидій знайдені *Eimeria truncata* Railliet et Lucet, 1891 і *Eimeria* sp. sp.

Пір'єві кліщі дуже поширені, особливо серед старих гусей, в усіх колгоспах району. Виявлено п'ять видів цих кліщів. Поза тілом вони зберігаються до восьми діб.

Пухоїди до 1954 р. були поширені в усіх колгоспах району. Знайдено два види: *Anticola anseris* L., 1758 і *Trinoton anserinum* (Fabricius, 1805).

У качок на території Димерського району знайдені: *Hypodaeum conoideum* (Bloch, 1782) — в Мануїльську, Богданах, Толокуні; *Notocotylus attenuatus* (Rudolphi, 1809) — в Козаровичах, Толокуні, Ясногородці; *Echinostoma revoluta* (Fölich, 1802) — в Мануїльську, Толокуні і Ясногородці; *Echinoparyphium recurvatum* (Linstow, 1873) — в Козаровичах; *Dicronotaenia collaris* (Batsch, 1786) — в сс. Мануїльську,

* Поширений в усіх населених пунктах району.

Богданах, Козаровичах і Толокуні; *Drepanidotaenia lanceolata* (Bloch, 1782) — в Мануїльську; *Ganguloterakis dispar* — там же, в Богданах і Козаровичах; *Tetrameres fissispina* (Diesing, 1835) — в Катюжанці, Толокуні, Козаровичах; *Porrocoecum crassum* (Deslongchamps, 1842) — в Ясногородці; *Hystrichis tricolor* Dujardin, 1845, — в Толокуні. Дуже поширені *Notocotylus attenuatus* і *Bilharziella polonica*.

У людей на території Димерського району в усіх населених пунктах поширені аскариди і трихоцефали. Зараженість аскаридами стано-

Рис. 19. Шкіра гуски, ураженої пір'евими кліщами і пухоїдами.

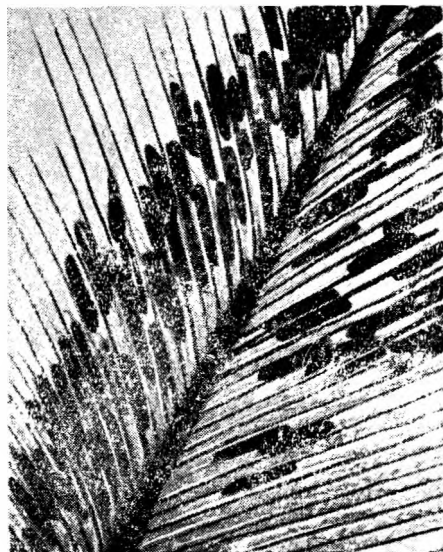

Рис. 20. Перо гуски з відкладеними на нього яйцями пухоїда — *Anticola anseris* L.

вить 25,7—69%. Жінки заражені більше, ніж чоловіки, дорослі — більше, ніж діти. Різкого зниження інвазованості влітку не буває, що свідчить про зараження аскаридами протягом кількох сезонів, а не лише восени, як пишуть деякі автори.

Трихоцефалами однаково заражені як жінки, так і чоловіки (4,6—22,3%). Крім аскарид і трихоцефал, у людей зустрічаються *Taenia solium* L. (1753), *Taeniarhynchus saginatus* (Goeze, 1782), *Hymenolepis nana* (Sieb, 1852), *Enterobius vermicularis* (L., 1758), а також кокцидії і лямблії.

T. solium і *T. saginatus* зустрічаються в поодиноких випадках, не більше одного на тисячу.

Причинами масового поширення аскарид і трихоцефал в Димерському районі є угноєння ґрунту городів і садів фекаліями людей і гноєм свиней (в цьому угноєнні є інвазійні яйця гельмінтів); забруднення території садів, приміщень, джерел водопостачання яйцями аскарид і трихоцефал; відсутність лазень в селах; поїдання сирих немитих ягід шовковиці, що їх підбирають із землі, та ін.

Кровосисні комахи у Димерському районі є справжнім лихом. Наявність великої кількості відкритих водойм (річки, болота, ставки тощо) сприяє розмноженню гедзів, комарів, мошкар і мокреців. З гедзів на території Димерського району найбільш поширені *Tabanus bromius* L., 1758; *T. rusticus* L., 1758; *Chrysosona pluvialis* L., 1758; *Ch. relictus* M g. В

меншій кількості поширені *Tabanus autumnalis* L., *T. bovinus* L. w., *T. solstitialis* Schin*.

{ Літ гедзів починається з кінця травня і продовжується до початку жовтня, максимум льоту відзначається в середині липня. З другої декади серпня кількість гедзів зменшується. Навколо коня, який знаходився на пасовищі біля с. Димера, 15. VIII 1952 р. з 15 до 18 годин ми легко зібрали 246 самок гедзів, причому було виловлено не більше однієї третини з них, які за цей час нападали на коня. Напад гедзів на тварин починається з 5—6 годин ранку і продовжується до 8—9 і навіть до 10 годин вечора.

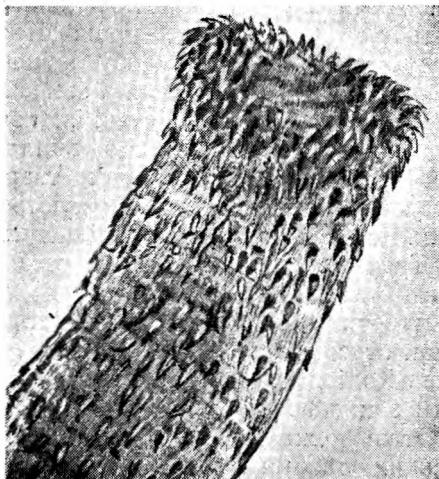

Рис. 21. Головний кінець *Hystrichis tricolor* Dujardin, 1845 (оригінал).

Рис. 22. Гістологічний зріз стінки шлунка качки. *Hystrichis tricolor* пройшов крізь стінку шлунка.

Ввечері, вночі і вранці на тварин нападають комарі родів *Culex*, *Aedes* і *Anopheles*. На одному коні протягом години 11. VIII 1952 р. ввечері виловлено 192 самки комарів. Комарі і гедзі поширені на території всього району.

Мокреці (*Heleidae*) найбільш поширені в сс. Богданах, Ритнях, Пиляві, Сичівці, Толокуні, Ясногородці, Глібівці, Козаровичах, Бірках, Синяку, Вахівці, Абрамівці, на х. Вороньківці, тобто в населених пунктах, розташованих біля річок. Мокреці нападають на тварин і людей найбільше в сутінки. Улюбленим місцем, на якому мокреці ссуть кров у тварин, є лицеві частини голови (у коней переважно в трикутнику між оком, ротом і кутом нижньої щелепи). В цих місцях у коней і великої рогатої худоби часто виникає дерматит, Мокреці з'являються у великій кількості в червні, максимуму чисельності досягають у липні і зникають в кінці серпня.

Мошки (*Melusinidae*) поширені в усіх населених пунктах району, особливо у великій кількості в сс. Богданах, Пилявах, Толокуні, Ясногородці, Глібівці, Бірках, Козаровичах, Демидові, Синяку, Раковці, Абрамівці, Катюжанці, Рудні-Димерській, Вахівці, на х. Вороньківці та в інших селах і на хуторах, розташованих біля річок. Мошки в надзвичайно великій кількості з'являються в другій половині травня і в масі розмножуються близько місяця, після чого їх кількість різко зменшується.

Мухи-жигалки (*Stomoxys calcitrans* L., *Lyperosia irritans* Bezzi,

* Гедзів визначив Г. В. Бошко.

Haematobia stimulans М.г.) поширені в усіх населених пунктах району, особливо на пасовищах. Наприкінці літа і восени вони з'являються у великій кількості. Укуси жигалок дуже болісні, від їх нападу тварини енергійно захищаються. На покусаних частинах тіла у коней і великої рогатої худоби часто випадає шерсть, потовщується і викривається коркою шкіра.

Кровосисні комахи завдають надзвичайно великої шкоди тваринництву. З весни до осені вони ні вдень, ні вночі не дають тваринам спокою, ранять і знекрівлюють, отруюють своєю шкідливою слиною, заражають різними

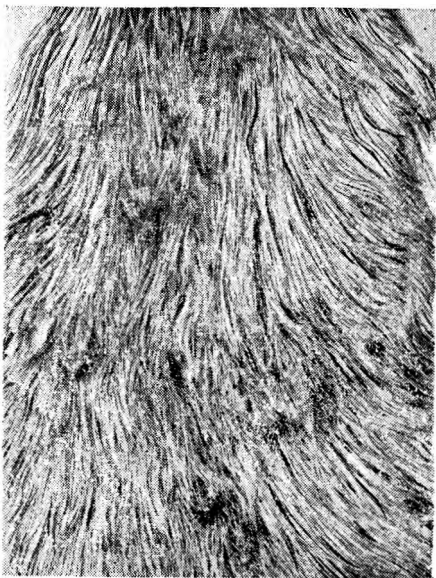

Рис. 23. Шкіра коня з покусами кровосисних комах.

збудниками інфекційних і інвазійних захворювань. У тварин знижується вгодованість і продуктивність, розвиваються запальні процеси шкіри. Але, незважаючи на це, належних заходів боротьби з кровососами не проводиться. Влітку велику рогату худобу і інших тварин виводять у табори, які звичайно розміщують біля річок, ставків, озер, боліт — недалеко від місць виплоду кровососів. Відгодовані кров'ю тварин кровососи посилено розмножуються, чисельність їх популяцій збільшується. Тварини, покусані кровососами, стають неслухняними під час доїння або роботи, вночі не відпочивають, а залишаються стояти або весь час рухаються. Коні дуже часто качаються по землі, захищаючись від комах.

Отже, кожний вид сільськогосподарських тварин уражений водночас не одним, а кількома різними паразитами, а тому і захворювання, як правило, викликаються не поодинокими паразитами, а їх комплексами, причому розвитку паразитозів сприяють ще й абіотичні фактори.

Порівняльний аналіз даних ветеринарної статистики і фактів, які характеризують паразитологічний стан тваринницьких господарств, свідчить про те, що дані ветеринарної статистики не відображають дійсних причин захворювань і загибелі тварин. Роль паразитарного фактора значно применшена, багато інвазійних захворювань не встановлені і для ветеринарних працівників залишаються невідомими (стронгілоїдоз, короста, цитолейхоз, сирингофіліоз, трихомонози, робдіазатоз, амєбіаз та ін.).

Якщо дійсні причини захворювань залишаються нерозпізнаними, то зрозуміло, що проти них і не вживаються відповідні заходи боротьби, а це сприяє ще більшому поширенню збудників захворювань.

Причиною такого стану є, головним чином, недостатня підготовка ветеринарних і медичних кадрів, які в учбових закладах не одержують належних знань з паразитології.

Материалы к изучению паразитологической ситуации в Дымерском районе Киевской области

Р. С. Чеботарев

Резюме

С помощью оригинальной методики, разработанной сотрудниками отдела паразитологии Института зоологии АН УССР в 1952—1955 гг.,

была изучена паразитологическая ситуация в Дымерском районе Киевской области. В результате этой работы выявлено свыше сорока различных заболеваний, ранее не регистрировавшихся в этом районе. Некоторые заболевания на территории СССР обнаружены впервые (рабдитозный дерматит крупного рогатого скота и шистозоматидный дерматит человека), а некоторые вообще являются новыми (трихомонадные аборт и амёбная дизентерия у свиней). Большинство обследованных животных оказалось зараженным одновременно несколькими паразитами.

Сравнительный анализ данных ветеринарной статистики и результатов изучения паразитологической ситуации свидетельствует о том, что статистические данные не отражали подлинных причин заболеваемости и гибели сельскохозяйственных животных в Дымерском районе. Значение паразитарного фактора в патологии сельскохозяйственных животных преуменьшено. Многие паразитарные заболевания (стронгилоидозы, чесотки, цитолейхоз, сириггофилез, трихомонозы, гистомоноз и др.) на территории района существовали невыявленными в течение многих десятилетий, причиняя большой ущерб животноводству и постоянно угрожая здоровью населения.
